

De Zwaan van Waterland

In het volgende stukje zullen we trachten enige beschouwingen te geven over het wapen van Waterland, zoals dit gevoerd wordt door de meeste Waterlandse dorpen en het Hoogheemraadschap Waterland.

Zoals bekend komt in deze wapenschilden in Waterland overal de witte zwaan voor.

Geven we allereerst een beschrijving van het wapen van het Hoogheemraadschap Waterland, zoals dit sedert 11 Maart 1818 luidt:

„Zijnde gefasceerd in drie stukken, het bovenste van keel, het tweede een synopel terras, het derde water; een zwaan van zilver, houdende in zijn poot een bundel pijlen, brocherende over de twee bovenste gedeelten van het schild.”

Deze omschrijving, die o.i. niet geheel volledig is, wijkt af van die, welke in de tweede helft der achttiende eeuw gebruikelijk was:

„Een witte zwaan op een rood of Fermilioen veld. Staande op haar linker poot op een groene gront, houdende in de regter poot zes gulde pijltjes, hebbende om den hals, een bandtje van een bruijne ofwel rood-koper couleur.”

Dit laatste wapen werd toendertijd gevoerd door het Bailliuwschap van Waterland en de daarin liggende dorpen, hetwelk blijkt uit: „Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden, 8e deel, zijnde het vervolg der beschrijving van Holland”, bladzijde 525, alwaar men leest:

„Het algemene Wapen van Waterland, is een witte zwaan op een Rood veld, met zes pijltjes in de regter poot, ook word het zelve Wapen door alle de dorpen gebruikt behalven dat Schellingwoude nog een bijzonder Wapen heeft, Waar in een Essenboom met Twaalf vergulde Penningen gezien wordt.”

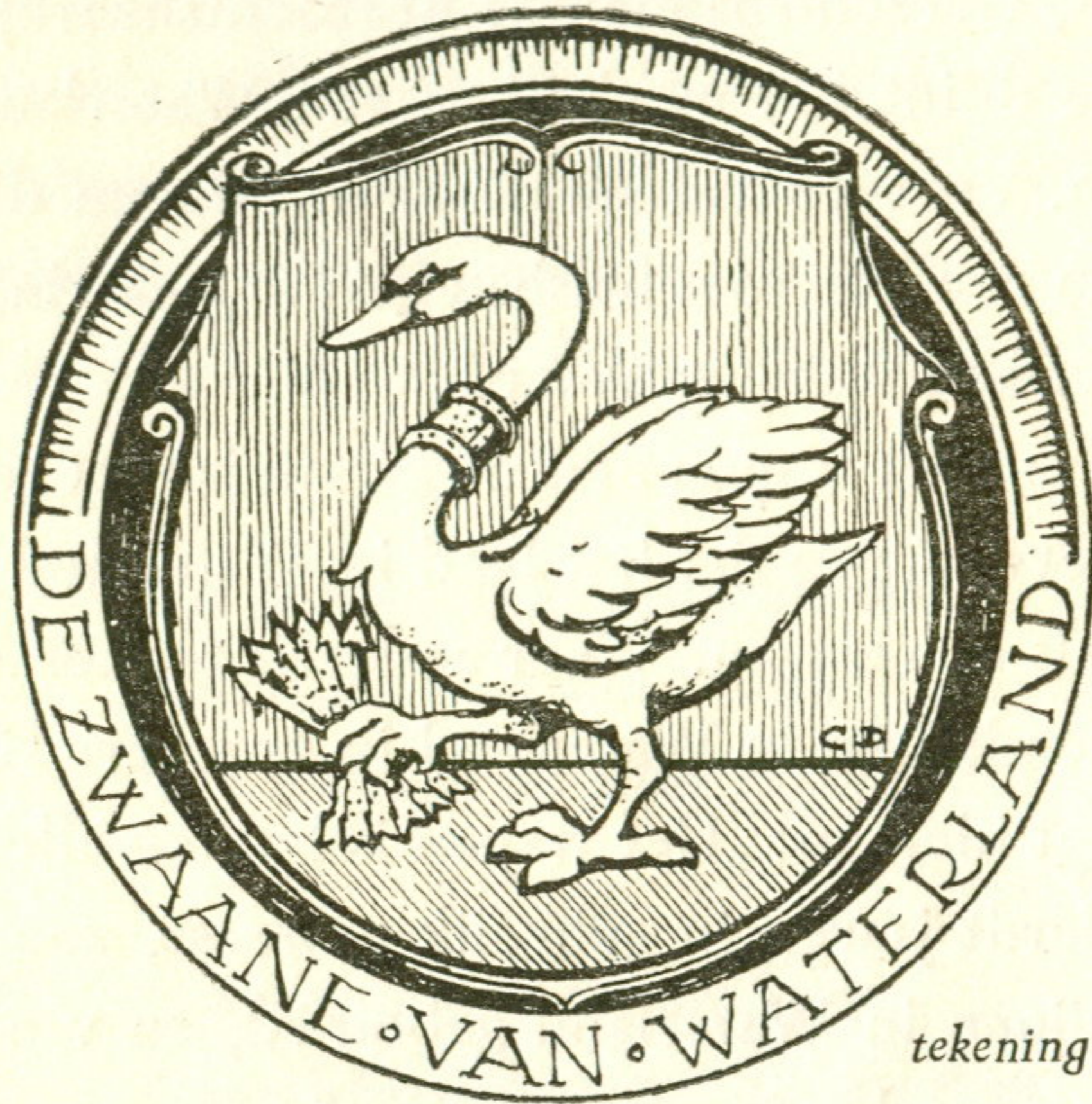
Thans zullen we trachten dit wapen aan een nadere beschouwing te onderwerpen:

Dat deze zwaan op een rood veld moet staan, geeft een oud versje ons reeds te kennen:

*Een zwaantje in 't rood,
Is Waterland in den Schoodt.*

In deze tijd zag men ook overal in Waterland dit rode veld in het

wapen, nl. aan de Geregts- of Raathuijsen en aan de Justitie-palen; voorts in geschilderde glazen, uithangborden, vaandels oude prenten en tekeningen. Als curiositeit vermelden we hierbij dat, niettegenstaande bovenstaande omschrijvingen van het wapen, het toenmalige Bailliuwſchap van Waterland de witte zwaan steeds op een blauwe achtergrond plaatſte.

tekening C. Druif

Alleen het dorp Purmerland had in zijn wapen ook een blauw veld. Dit is echter te verklaren. In het wapenschild van Willem Eggaert, Heer van Purmerende, Purmerland, etc. en de latere Heer de Graaf, Vrijheer van Zuid-Polsbroek, Purmerland en Ilpendam, etc. kwam dit blauwe veld reeds voor.

Men gaf hier de volgende uitlegging aan:

„En met regt voert Purmerland een witte zwaan op een blaauw veld, tot haar wapen, dewijle dat dorp met zijne Regtban aan Waterland palende, dog daar niet onder behoort, een wapen voert, minder aanzienlijk dan Waterland, welkers Jurisdictie veel uijtgebreyder is, en deselve soo verre overtreft als de Roode en Blaauwe couleur, gelijk bij ondervinding kenbaar is, wanneer men Rood over Blaauw strijkende het zelve veel meerder dekt, dan het Blaauw over 't Rood.”

De rode kleur in het wapen van Waterland, vindt men ook weer terug in verscheidene wapenschilden van nabijgelegen landen en plaatsen, zoals Amsterdam, Amstelland (tot welke sommige oude schrijvers Waterland betrekken), Amstelveen, Ouderkerk. Ook in het oude wapen der Persijnen, Heeren van Waterland, pronkten de negen *rode*

kruisjes. Terloops zij hierbij vermeld dat dit wapen der Persijnen, nl. de witte zwaan met negen rode kruisjes eeuwen geleden ook het stads-wapen van Monnickendam was, welke plaats nu echter, hoewel in Waterland gelegen, geen zwaan in het wapen heeft, doch alleen de monnik.

De zes pijltjes die de zwaan in haar rechter poot houdt, beelden de zes Hoofddorpen, Gerechtsbannen of Ambachtsheerlijkheden uit.

Het halsbandje duidt het merkteken van Waterland of de Waterlandse Zwaan aan. Vroeger hadden nl. al de zwanen die in Waterland werden gehouden een koperen halsbandje om, waarin de naam van de Baljuw van Waterland was gegraveerd.

De oorsprong van het wapen met de zwaan is niet zeker te noemen. Vroegere schrijvers zeggen dat het land in Waterland als het ware op het water drijft als een zwaan. Weer anderen zoeken de oorsprong in de talrijke Zwanendriften in Waterland in vroegere tijden.

Soeteboom zegt hiervan: „Het wapen is buiten allen twijfel oud en al voor vierhonderdt jaaren in gebruik geweest, zoo dat het Kasteel der Heeren Persijnen in Waterland gebouwd, en van de ingesetenen omgeworpen, Zwaanenburg genoemd was.”

Hoe het ook zij, het is zeker dat het een oud en aanzienlijk wapen is, daar de zwaan altijd een edele vogel is geweest. In de Nederlanden was het een voorrecht voor steden, grote landgoederen en bijzondere personen om één of twee zwanendriften te mogen houden en aankweken. Dit voorrecht werd ook door de oude Heeren van Waterland genoten. Dit voorrecht, dat de Heren van Persijn als eigenaars der vrije Heerlijkheid van Waterland hadden, is aan de Graven van Holland overgegaan in 1282, toen Jan van Persijn zijn Heerlijkheid verkocht aan Graaf Floris V.

Uit oude keuren, handvesten en placcaten blijkt hoe geacht de zwanen eertijds waren.

In een oud handvest vinden we: „item die een zwaan dootsloege op vijf Schellingen en niet meer en zal men ons toe oordeelen.”

Keizer Karel V heeft als Graaf van Holland, op 18 Mei 1548 op zekere boeten verboden enige gemerkte zwanen te vangen of te schieten.

Zijn zoon koning Philips II van Spanje heeft zulks 13 April 1559 niet alleen herhaald, doch tevens verboden zwanen door honden te laten jagen of bijten of eieren of jongen te roven.

Merkwaardig is een vonnis tussen de Heer van Wassenaar, als

Pluijmgraaf van Rhijnland en Jan Oem van Wijngaarden, bezitter van Kroonenburg, gewezen 22 December 1553, waaruit blijkt dat degene die een zwaan ophaalt of iemand ontnemt, deze moet ophangen in een grote kamer, een voet van de grond, en deze zolang met goede rode tarwe moet begieten totdat de zwaan bedekt is, blijvende de tarwe verbeurt voor de *Pluijmgraaf*.

Hoewel het omschreven wapen algemeen door al de Waterlandse dorpen werd gevoerd, hebben de dorpen Schellingwoude en Buiksloot echter nog een bijzonder wapenschild, waarin een Essenboom met twaalf daarop geplakte gouden penningen, zoals blijkt uit het volgende versje, hetwelk in 1638 in een kerkportaal te Schellingwoude was gehouwen:

*Het Boompje van Esschendouwe,
Penningen rood van Gouwe
Is 't Wapen van Schellingwouwe.*

en te Buiksloot:

*'t Boompje van Esschendouwe
Twaalf Penningen van Goude Root
Is 't Wapen van Schellingwouwe
En Buijksloot.*

De uitlegging dat het Esschenboompje van een Essenwoud, dat eertijds bij Schellingwoude stond, afkomstig is en de twaalf penningen, zoveel gouden penningen of schellingen zouden verbeelden, die bij een boom in het genoemde woud zouden zijn gevonden, is erg ver gezocht.

O.i. kunnen we beter aannemen dat het wapen van Schellingwoude is gevormd uit de naam van het dorp.

De boom in het wapen houdt verband met woude (bomen = woud) en de twaalf penningen zijn zeker wel twaalf schellingen. Het getal twaalf zal waarschijnlijk de twaalf Waterlandse dorpjes aanduiden.

Dat Buiksloot dit wapen ook voert, zal ongetwijfeld zijn verklaring vinden in het feit, dat Buiksloot met Schellingwoude tezamen één Hoofddorp heeft gevormd.

6 Augustus 1952

J.A.E.

Wil de auteur ons even zijn volledig adres opgeven – *Red.*